

Vi kan inte tvinga folk att älska Staten

| av Hans Rausing

I internationaliserade öppna demokratier räcker det inte med piska – hot om våld och fängelse – för att kontrollera huvuddelen av medborgarnas inkomster. Nu måste Staten använda morot också. Men är det möjligt att övertyga medborgarna om att Staten alltid förvaltar pengarna bättre än om de hamnar i den egna fickan?

ISVERIGE HAR STATEN BLIVIT den helt dominerande enheten, inte minst som arbetsgivare. I mer liberala länder som till exempel England, har de nya jobben i huvudsak tillkommit i den privata sektorn, framför allt i medelstora och mindre företag (en stor del av dem drivs för övrigt av kvinnor). Formellt tar väl den svenska Staten inte mycket mer än 64 procent av BNP, men det betyder inte att undersåtarna kan konsumera resterande 36 procent. Mycket av detta är ju till exempel investeringar av olika slag. Man kan inte äta maskiner.

Vilken är den moraliska basen för Statens skattekrav? Den ligger långt tillbaka i tiden. Beowulf berättar från 700-talet hur kungen med sin hird undertryckte och beskattade grannar. ”Han var en god kung.”

”Modernt” (fortfarande!) och ”progressivt” tänkande växte efterhand fram hos de senmedeltida ryska tsarerna. De genomdrev idén att allt tillhörde staten – dem själva. Allt de lät undersåtarna behålla var en gåva från Staten, från dem. Intressant är för övrigt att dessa tsarer var svenskättlingar. Vi har mycket att svara för.

Tsarernas tanke togs upp av tidiga socialister, och från dem spreds den via Marx till alla socialistiska partier i världen. De andra partierna ”infekterades” också, framför allt de som en gång i tiden varit liberala. Och ”infektionen” var djupgående. Partiet i Sverige vägrade till exempel att införa skydd för äganderätten i grundlagen.

Om nu allt ”tillhör”, eller kan disponeras fritt av staten, så tycker man att det borde vara lätt att åstadkomma det egalitära samhället. I praktiken var det inte så enkelt. Till och med Stalin misslyckades, trots att han ”förbrukade”, rent fysiskt utrotade, 15 procent (mellan 32 och 38 miljoner) av sin befolkning, förutom de 20 miljoner kriget tog.

Naturligtvis kan det eftersträvade samhället åstadkommas på en rad olika sätt, och alla nationella Partier har inte exakt samma mål. Men även om målen kan skilja sig något så var och är medlen i princip desamma: ”Vi måste lämna lite kvar åt undersåtarna, men inte mer än vad som är nödvändigt för att vi inte skall förlora makten. Resten är nyttigheter som vi politiker bestämmer över, och väljarna tror att det är gratis när vi delar med oss. Därför kommer de att älska oss.”

Sitter man säkert i sadeln kan man ta mer. Peter den Store tog, anser man, upp till 93 procent av landets överskott. Det kostade. När han dog var Ryssland dubbelt så stort, men befolkningen var inte större än när han tillträdde. Han hade alltså ”förbrukat” – i antal personer – motsvarigheten till hela befolkningen i de erövrade områdena plus hela den potentiella befolkningstillväxten. Han är i dag den store hjälten framför andra i Ryssland.

Men nu lever vi här i fungerande demokratier. Vi kan inte längre tvinga folk att älska Staten, och det Staten tillhandahåller.

När Staten har som mål att bestämma över huvuddelen av undersåtarnas inkomster måste Staten komplettera våldet, hotet med fängelse för skattesmitning, med moroten. Staten måste alltså på alla sätt understryka att dess nyttigheter är värda mycket mer än undersåtens slant i affären.

Piskan och moroten är lika nödvändiga. Moroten behöver naturligtvis inte vara äkta, bara den verkar äkta under ganska långa perioder. Mellan dem kan makthavarna göra vad de vill, till exempel konfiskera försäkringsparande.

Men hur får man undersåtarna att anse att de statliga ”gåvorna” är mer värdefulla än pengar i deras egen ficka? Hur får man dem att tro att exempelvis ”sociala avgifter”

är till för löntagarna när det i själva verket är en dold skatt?

Ingenting är lättare. Undersåtarna kan inte genomskåda Statens kostnader. Ingen kan, inte ens en finansminister. För många år sedan ville jag försöka förstå hur en kommunal ekonomi fungerade och gick in i Lunds stads revision. Vi alla i revisionen var angelägna om att förstå och försöka göra nytta, men det var fullständigt omöjligt. Vi kunde helt enkelt inte tränga igenom snåren. Jag tror inte ens den lilla staden Lund själv förstod vad den gjorde. Eljest skulle inte i England – och säkerligen inte heller i Sverige – statliga nyttigheter kunna kosta tio eller flera gånger mer än privata nyttigheter.

Själv gav jag upp försöket att förstå den kommunala ekonomin och avgick.

MEN KANSKE ÄR DE STATLIGA gåvorna värda sitt pris? Kanske är det som vi får av Staten värt mer än dubbelt så mycket som all annan inkomst sammanslagen? Vi har ju dock en bra sjukvård, kanske i klass med den engelska, vi har en skola som ibland är bra, vi har vägar som kostar nästan hälften av bilskatterna.

Men detta motiverar inte skatteuttaget. Sjukvården kostar i Europa 10–14 procent av BNP, alltså en liten del av skatten. Utbildning kostar normalt mindre än 5 procent av BNP. Försvaret har blivit helt obetydligt, kanske under 2 procent. Och resten av skatteintäkterna – i Sverige kanske 45 procent av BNP?

Vad bör, vad måste, vad skall Staten lämna kvar åt undersåtarna? Skall de själva få besluta om hur de skall disponera sin nettoinkomst? Den del av deras totala inkomst Staten lämnar kvar? Nej! Tidigare användes licenser och ransoneringar. Nu har Staten tvingats låta på trycket. Idag kan man köpa valuta för utlandsresor. Det är först under det senaste årtiondet som privata investeringar utomlands tillåts.

När vi byggde upp vårt bolag var det i princip förbjudet att investera svenska pengar i dotterbolag utomlands. Vi fick under många år aldrig dispens från det förbudet. Man fick inte ens göra utländska investeringar med pengar lånade i utlandet, pengar som alltså inte hade med Sverige att göra överhuvudtaget.

Dispens gavs endast med de beryktade Höganäsvillkoren. Jag kan inte tänka mig att de egentligen var legala, men det spelade då ingen som helst roll. Den svenska staten skulle alltså bestämma över utländska pengar i utlandet. Volvo fick avslag på sin ansökan om att få investera i en försäljningsorganisation i USA. Enligt tidningarna berodde det på att regeringen menade att ett svenskt bolag inte skulle kunna sälja bilar där. Nu är det en av Volvos viktigaste marknader.

Jag frågade Makten i form av LO-ordföranden om han inte skulle kunna ändra Höganäsvillkoren så att vinster i ett land skulle kunna användas för uppbyggnad i ett annat. Vi skapade ju dock exportmöjligheter. "Nej", sade han. "Vi skall tvinga hem alla pengarna så att de måste investeras här."

Pengarna var förtjänade utomlands, på bas av utländskt kapital och utländsk arbetskraft. LO hade inte bidragit med någonting alls. Men LO hade makten. Jag försökte få klarhet i vad LO tänkte när organisationen bestämde över alla dessa pengar. Där fanns inga djupa tankar. "Makt är rätt."

Jag gjorde en gång en analys av makt som sådan, och kom fram till att makt är rätten att genomdriva felaktiga beslut.

LO hade i realiteten besittningsrätten till bolagets pengar, eftersom skatten på aktieägarna i Sverige skulle ta all utdelning och mer därtill. Sedan skulle arvsskatten ta resten. På den tiden var den i realiteten – dock inte formellt – över 200 procent för mig personligen.

Tvånget att flytta vinster till Sverige omöjliggjorde varje möjlighet för aktieägarna att få någon nettoutdelning.

Det är intressant att det var LO jag frågade om Höganäsvillkoren, inte regeringen. Jag gick liksom självklart dit. Vi i industrin, åtminstone de jag kände, betraktade vid den tiden regeringen som LO:s verktyg. Vi tog det som en självklarhet att

Makt är rätten att genomdriva felaktiga beslut.

LO kunde beställa lagar. Vi räknade alltid med risken för nya lagar mot individer eller enskilda bolag, särskilt under Lidboms fögderi. Den beryktade Generalklausulen och de retroaktiva skatterna betydde, tror jag, ingenting för budgeten, men de skapade en övertygelse att Staten ville skada industrialister – men inte industrin som sådan. Vi kunde aldrig lita på lagar. Under denna period var lagarna för mig som ett gungfly, som när som helst kunde ge vika. Rättsbegreppet som sådant var anfrätt.

Jag tror inte att regeringen förstod detta, även om Palme gjorde det.

Det gällde att inte "sticka upp", inte synas. Det var farligt att opponera. Vi var alltid rädda att makten kunde hämnas.

INGEN TROR VÄL IDAG att de statliga nyttigheterna är värda sitt pris. Det är inte kvaliteten vi talar om, utan priset. Det är uppenbart att vi kunnat få samma eller bättre nyttigheter billigare. Förvaltningen, om inget annat, kostar pengar. Och när Staten tar i dag och ger tillbaka imorgon glömmer den gärna räntan.

Hur är allt detta möjligt? Kom ihåg att vi lever i en feodal Stat. Det låter underligt, men det är ett faktum.

Staten betalar alla dessa arbetstagare, och av dem är många improduktiva även om de arbetar hårt. Det är människor som har ett formellt arbete, men ett arbete som inte bidrar till landets välbefinnande.

Är detta orimligt? Nej, det är helt rationellt från partiets synpunkt. De offentliganställda måste rösta på Partiet om de vill vara säkra på att få behålla sina jobb.

I ett dåligt skött privat bolag kan man normalt friställa bortåt hälften av de anställda, och få ut mer produktion, med bättre kvalitet. Jag är övertygad om att samma rationalisering kan genomföras i den statliga verksamheten. Jag skulle inte avskeda sjuksköterskor och läkare, men väl onödiga byråkrater.

Men det kräver en politisk vilja, och den får vi inte förrän vi accepterar att undersåtarnas tillgångar ägs av dem själva och inte av Staten eller facket. Jag tror inte vi får någon ändring. Jag vet inget land i Europa, förutom Schweiz, som kommit till insikten att pengarna tillhör skattebetalarna, inte Staten. Men så har schweizarna också blivit de rikaste i Europa. Med de lägsta skatterna.

En äkta rationalisering av den offentliga sektorn förutsätter att facket inte sliter sönder landet under omställningen. En rationalisering kräver också att de friställda kan sysselsättas produktivt,

alltså att industrin och potentiella kapitalister verkligen ges möjlighet att sysselsätta de friställda. Det borde inte vara helt omöjligt, även om det på sikt skulle innebära en dubbelt så stor industrisektor. Men jag tror inte att det är realistiskt i en högskattestat. Partiet tycks hellre ta hög arbetslöshet än låga skatter.

JAG HAR ARBETAT MED FACKET i hela mitt liv – under 37 år som VD eller ordförande – och aldrig haft svårigheter. Vi kom alltid överens lokalt, och vi var vänner. Men det var i ett rörligt privat bolag, inte i en statlig monolit. Bara i Italien hade vi strejker. Vi var också där personliga vänner med de lokala fackföreträdarna. En gång frågade vår italienske VD facket: "Rent teoretiskt, vad gör ni

om jag just nu skulle gå med på vareda krav ni ställer under strejken?". De fackliga representanterna blev konfunderade, men svarade ärligt: "Vi strejkar naturligtvis, eftersom vi har fått order om det från Milano."

Jag minns en diskussion med LO:s intelligenta och charmfulle chefekonom Meidner när han först lade fram förslaget om att facket skulle ta över den svenska industrin. Jag frågade Meidner, efter ett styrelsesammanträde i SE-Banken, om han inte kunde tänka sig att låta familjeföretagen betala med pengar i stället för med aktier till nominella värdet, om det inte kunde ligga i Sveriges intresse att behålla familjeföretagande. Han blixtrade till: Vi skall inte låta dem köpa sig fria!

Men gör inte Staten någon nytta för industrin? Jag talar här inte om beslut att inte skada, utan om äkta nytta utöver enkla saker som vägar etc. I många år har man framhållit MITI, det Japanska ministeriet för industri och handel, som ett mönsterexempel. MITI visade vägen, talade om för industrin vad den borde göra, och såg till att råden blev åtlydda.

I mitten av 70-talet betraktades regeringen som LO:s verktyg och risken för nya lagar som riktades mot enskilda bolag eller individer var man tvungen att räkna med.

Nu skriver Scientific American i aprilnumret 1999: "... unseen and unvalued, there are entrepreneurs in Japan, and that such individuals have played a key and hereto unrecognized roll in Japan's rise to prominence as an economic power. Until very recently, however, such creative forces have been stifled by ineffective government policy."

Och vad har inte förföljelsen av de svenska företagarna genom orimliga skatter betytt för Sverige?

Den svenska, nationella socialistiska politiken gick att driva i det gamla slutna samhället. Det bröts upp genom internationaliseringen; EFTA, EU och nu också genom Internet.

Meidnerfonderna genomfördes aldrig, men istället behöll vi en skattelagstiftning som fortfarande i vissa fall tycks ta hela utdelningen från familjeföretagen. Det var än värre förr. I mitten av 1970-talet behövde ett företag som vårt upp till 20 procents avkastning på skattevärdet enbart för att betala förmögenhetsskatten med dubbelbeskattade utdelningar. Vem kan på sikt ha en sådan räntabilitet, när inflationen försvunnit?

Skatteproblemet dominerade på den tiden nästan allt annat – till skada för verksamheten. Jag räknar med att jag under mina 37 år som VD och ordförande ägnat sammanlagt, lågt räknat, minst 5.000 arbetstimmar enbart åt försöken att minska de svenska skatternas skadeverknings.

Som familjeföretag var vi ju särskilt utsatta.

Nödvändigt – men meningslöst. Tiden kunde ha använts till skapande arbete. Det var besvärligt, eftersom vi samtidigt hade stora tekniska problem och dessutom byggde upp marknaden världen över.

Statens och Partiets målsättning har naturligtvis inte bara varit att skada "kapitalisterna". Man har också velat skapa arbetstillfällen, men egentligen bara i de stora och fina företagen, företagen på Börsen. Medelstora och små företagare, de enda som de facto har kapacitet att öka sysselsättningen, är än i dag inte helt accepterade. Det finns ju en risk att ägarna blir rika på eget arbete.

Vad är målsättningen med de svenska skatterna? Alla vet att vi för länge sedan har passerat brytpunkten på Laffer-kurvan, där de ökade skatterna gav mindre åt Staten. Den enda rimliga förklaringen är, tror jag, att höga skatter på "de rika" är politiskt korrekt, att "de rika" inte har någon rätt att behålla sina tillgångar om en minimal majoritet vill skatta bort dem. Fattigdom fördrages bättre om den delas av alla, skrev Wigforss. Det är således bättre för alla att få det sämre än att alla, men då också "de rika", får det bättre.

Politisk avundsjuka räcker inte för att förklara den svenska politiken.

Jag är övertygad om att Staten helt enkelt inte vet vad den gör, att den ser allting statistiskt. Det verkar inte som om den förstår de strukturella förändringar i industrin och i människors liv som skatterna skapar.

Rädslan för nya grepp, partidisciplinen, är nog inte det enda avgörande hindret för en politisk renässans. Jag tror att brist på fantasi betyder lika mycket. Man ser inte alternativen, möjligheterna.

När vårt bolag spred sig över världen, så byggde vi fabrik efter fabrik i olika länder enbart av politiska skäl. Allt var politik. Våra kunder var livrädda för sina egna politiker, för deras godtyckliga hantering av importlicenser och tullar. Kunderna krävde den säkerhet mot sina nationella politiker som lokal tillverkning gav. Politikerna krävde detsamma. I Schweiz krävde militären det inför risken för krig och avspärning.

Vi hade inget val. Vi tvangs tillverka alla modeller i alla fabriker, alltså med korta serier och med ständiga omställningar av maskinerna. När så EFTA och sedan

EU kom kunde vi specialisera fabrikerna, så att vi fick längre serier. Jag tror att det sänkte de rena fabrikationskostnaderna – bortsett från råmaterial – med minst 33 procent. Detta var alltså pengar som tidigare kastats bort, förslösats av det politiska systemet till ingen som helst nytta.

Och vad har inte förföljelsen av de svenska företagarna genom orimliga skatter betytt för Sverige?

PROBLEMET KOM FÖR LÄNGE SEDAN från Ryssland. Nu kanske Ryssland blir det första landet som verkligen reformerar sitt system. Budgeten där är så liten att en verklig skattereform är helt möjlig, egentligen helt ofrånkomlig.

Just nu verkar det osannolikt, men vem vet? Ryssland hade delvis en förstklassig industri före Lenin. Ryssland håller på att få det igen, dold, ofta osynlig. Med en radikal skattereform har Ryssland en möjlighet att bli rikt, och då också tvinga Europa att följa efter. Eljest får EU bygga orimliga tullmurar och isolera Östeuropa. Vilken väg kommer Makten att välja? Det är inte alls uteslutet att politikerna kommer att säga som i den berömda skämtteckningen: "Detta är inte en politisk fråga, och vi kan därför se till såväl statens som medborgarnas bästa."

Hans Rausing är f.d. koncernchef i Tetra Laval-gruppen.

(Artikeln har tidigare publicerats i en vänbok till Nils-Eric Sandberg, Gidlunds 2000).